

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

*Frederikke Charlotte
Reventlow*

Vore opblomstrende Børn

Landbohistorisk Selskab

Frederikke Charlotte Reventlow

Vore opblomstrende Børn

Oversat af
Christian Benedict Reventlow

Udgivet med efterskrift af
Claus Bjørn

LANDBOHISTORISK SELSKAB
Odense 1990

VORE OPBLOMSTRENDE BØRN

1. udgave, 1. oplag 1990

**Copyright by Claus Bjørn og
Landbohistorisk Selskab**

**Bogen er sat med Times
og trykt hos AiO Tryk as, Odense
Printed in Denmark 1990**

ISBN 87-7526-107-3

Indholdsfortegnelse

Vore opblomstrende Børn	9
Efterskrift	33
Noter	41
Efterord	42

Mit der unia Geliebter: will ich mich von dem angenehmen
angenehmen Gegenstände, unserer aufblühenden Kindern
unterhalten. Indem ich, wie meine Mutter
wunderbar, wie immer so zärtlichen Vater, als
du es bist, wichtigsten Fortgang, will ich wieder,
schreiben. Ich will mich beständlich dein Werk,
malen, für mögen gegenseitig noch so imbeden,
trist erinnern, aus der Art zu lassen, die
wie eine Erläuterung, von der Sache in
verschieden Orten, ihrer Charakter geben hat,
von. Du selbst mein Luster hast zuweilen
den Gedanken gehabt, daß eine solche
Zahlung zum großen Nutzen für die
Linge sein würde, und daß nicht allein
für mich, sondern auch, wenn wir nicht
mehr sind, unsere Kinder unterhalten
sich wird. Ich weiß nicht ob ich im Stande
bin, diesem, und anderen Gedanken so aus,
zukommen, daß du, und ich selbst, damit
zufrieden sein können, ich will aber meine
Lustes thun, und ich bin ja auf'ständig so
bald du glaubst daß meine Arbeit die

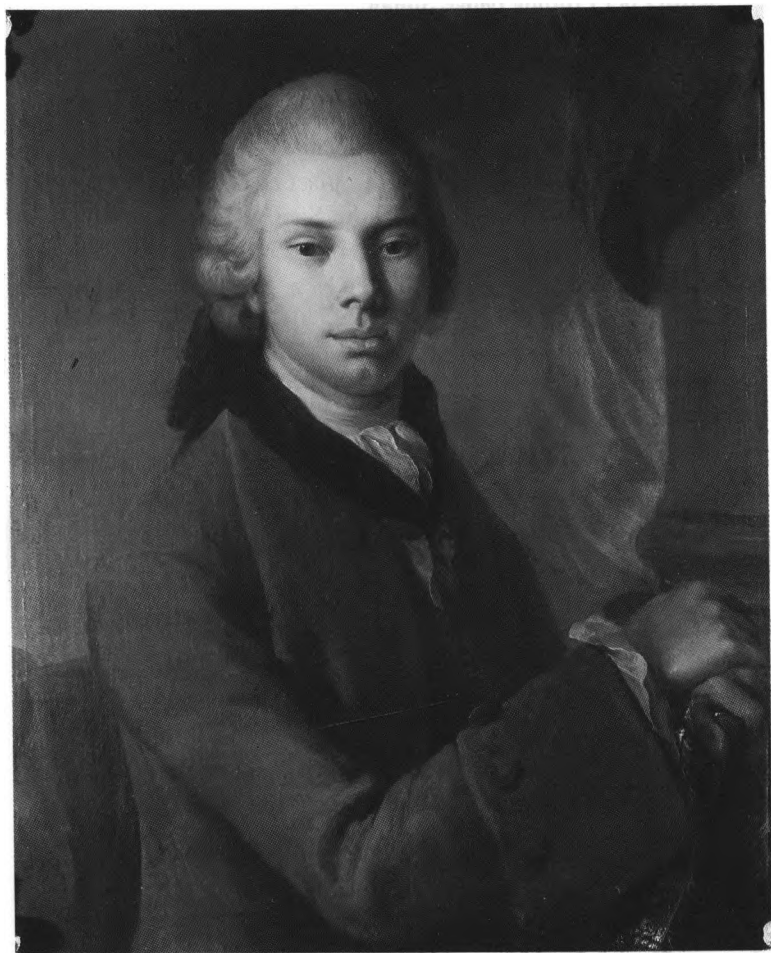
Gengivelse af den første side af Frederikke Charlotte Reventlows manuskript til *Vore oplomstrende Børn* i let formindsket størrelse. Brahetrolleborg godsarkiv.

Med dig, min elskede, vil jeg underholde mig om de behageligste Genstande, om vore opløstrende Børn. Enhver lille Fremgang, kun kendelig for en Moder, kun vigtig for en saa kærlig Fader, som Du er, vil jeg nedskrive. Jeg vil bestræbe mig for ikke at lade ubemærket noget Kendetegn - hvor ubetydeligt det end kunde synes i Øjeblikket, - der kan give mig en Oplysning om den stærke og svage Side i Deres Karakterer. Du selv, min bedste har haft den Tanke, at en saadan Fortælling vilde være til stor Nytte for Opdragelsen og kunde være interessant, ikke alene for os, men ogsaa naar vi ikke mere ere her, for vore Børn. Jeg ved ikke om jeg er i stand til at udføre Din og min Plan saaledes, at Du og ogsaa jeg selv vilde blive tilfredse dermed; jeg vil imidlertid gøre mit bedste, og jeg kan jo holde op, saasnart Du tror, at mit Arbejde er unyttigt og forfejler det Maal, som det skal have.

Vort, da jeg begynder dette, nu snart treaarige, udover alle mine Begreber om jordisk Lyksalighed usigelig lykkelige Ægteskab har det guddommelige Forsyn velsignet med to Drengene; den ældste er to Aar og den yngste noget over et halvt Aar gammel. Hvad jeg hidtil har bemærket ved deres karakterer og fremdeles vil komme til at bemærke, vil jeg, lidt efter lidt, nedskrive, uden derved at binde mig til nogen ængstelig Orden vil jeg nedskrive det saaledes for Dig, som jeg ofte fortæller Dig deres smaa barnlige Indfald. Hvor vil ikke vor førstefødtes korte, men mærkelige Historie, Mindet om de mange Farer, udaf hvilke Gud saa vidunderlig har reddet ham, paany træde levende frem for os og gøre vor Tak til vor himmelske Fader inderligere! Aldrig, min elskede, ville vi glemme, hvor store Ting Gud har gjort imod os.

Den 28de April 1775, en Uge efter, at hans gode Bedstefader, der havde imødeset hans Ankomst, fuld af rolig Glæde, var død, skænkede Gud os vor førstefødte. Han blev efter ham kaldt Christian Ditlev med det inderlige Ønske, at han engang maatte blive ligesaa dydig og ligesaa lykkelig, som han. Jeg tilstaar til min Beskæmmelse, at Tanken om den forestaaende Livsfare ofte under mit ellers lykkelige Svangerskab gjorde mig nedslaaet. Jeg havde aldrig troet at jeg havde Livet saa kært, og ofte havde Tanken paa Døden været min Yndlingstanke, men nu, nu skulde jeg forlade Dig, volde Dig Kummer! Fra et ganske andet Synspunkt betragter jeg nu en saa vigtig

Forandring af hele vor Stilling. Gud bevarede mig. Jeg følte den Glæde, - som man kun een Gang kan føle saa levende - at trykke min førstefødte til mit Hjerte. Udelt nød jeg den Lykke at være Moder, ved min Barn smilede min Yndling først, mig gjaldt hans første Kærtegn; men hvor ængsteligt er ikke en Moders Hjærte, en saa svag Moder, som jeg er. Blot Tanken om de mange Farer, hvilke den første Barndom er underkastet, opfyldte mig med bange Anelser; stedse frygtede jeg for at miste ham, gjorde mig Bebrejdelser over min kun altfor svage Tillid til Gud, over Mangelen paa Hengivenhed i hans Villie, - og da frygtede jeg paany, at Gud vilde straffe mig og tage min Afgud fra mig. Christian var vel ikke noget meget stort Barn, men syntes at have en stærk Natur og var paa nogle smaa Upasseligheder nær, der næsten indtræffe hos alle saa spæde Børn, fuldkommen rask, indtil han blev fire Maaneder gammel. Da besluttede vi, efter Livmedicus Bergers og andre indsigtfulde Venners Raad, da Kopperne dengang grasserede stærkt i København, at lade ham inoculere paa Landet, før vi rejste tilbage. Du, min elskede, besluttede det i Overbevisning om, at Pligt og Samvittighed bøde os det, jeg maaske mere af Tillid til Din Indsigt, og fordi Dit Eksempel indgød mig Mod, end af egen Overbevisning. Vort Barns Alder var, idet Tiden for Tandfremskridtet nærmede sig, den allerfarligste, og intet uden Frygten for de naturlige Kopper kunde bevæge os til denne Handling. Med de mest levende Farver er endnu den Fase, hvori vor førstefødte befandt sig, præget i min Erindring. Lader os ofte mindes dem, disse dage fulde af Angest, da vi hvert Øjeblik lovede for den Efterretning, at vi havde mistet ham, og da Frygten hos Lægen, som Berger havde sendt os, var lig med vor. Kopperne, som allerede vare begyndte at bryde frem, traadte den 25de September fuldstændig tilbage, og henimod denne Dags Aften begyndte han af faa Convulsioner og laa saaledes næsten i tre Timer, blev om Natten noget roligere, men fik den næste Morgen atter de forrige Anfald, og disse vedvarede til om Eftermiddagen, henimod Kl. 2. Hvilken Nat, og hvilken Dag! Hvor trængte ikke, hans Skrig, hans Stønnen igennem min bange Sjæl! Hvor frygtede jeg at høre ham skrige, hvor langt mere bange blev jeg, naar han holdt inde dermed! Altid frygtede jeg, at det skulde være sidste Gang; hvor forfulgte mit døende Barns Skrig mig! Jeg ilede ud i

Christian Ditlev Frederik Reventlow malet af Peder Als i 1772. Det var samme år, han 24 år gammel blev forlovet med Frederikke Charlotte Beulwitz. Mellem dette portræt af den ganske unge mand og Hans Hansens velkendte billede af den 57-årige statsminister har man kun Nicolai Wollfs lidet indgående skildring af ham i baggrunden af den familiescene, der er anvendt til bogens omslag. Frederiksborgmuseets foto.

Haven, i Skoven - forgæves! ogsaa der lød det for mit stedse lyttende Øre:

Heiss war meines Herzens Wunde,
Schwer der Prüfung bange Stunde;
Nicht erst künftigt war sie da,
Nah des Knaben Tod, ganz nah.

Dog, Du bevarede ham for os, gode barmhjertige Fader, Du, der hører Bønner og Angstraab! Ewig være du priset af os og ham! Ofte, ofte ville vi, saa snart hans endnu uerfarne Sjæl vil kunne danne sig de første svage Begreber om Dig - svage og ikke Dig værdige - ere vore bedste Forestillinger om Dig - fortælle ham, hvor store Ting Gud har gjort imod ham.

Vor os paany skænkede Christian kom sig efter en saa svær Sygdom meget hurtigt og befandt sig om Efteraaret og Vinteren rigtig vel. Seks Tænder fik han uden nogen Vanskeligheder, og jeg husker, at jeg engang, da man om Natten bragte ham til mig, for at jeg kunde give ham Die, blev vækket ved hans høje Latter. I Slutningen af Januar 1776 blev han vænnet fra og vedblev at befinde sig vel indtil Begyndelsen af Marts Maaned, da han fik Feber og tillige stærk Hoste. En Dag, da jeg lod mit Haar sætte i hans Stue, og hans Barnepige lige var gaaet bort, troede jeg, da han begyndte at bevæge sig, at han var vaagnet. Da jeg imidlertid løftede ham op af vuggen, blev jeg vaer, at han havde Convulsioner. Ubeskrivelig var min Skræk; jeg troede ham døende og vidste i min Angest ikke, hvad jeg skulde gribe til.

Hvorvel saadanne Anfald hos Børn ikke ere sjældne og ikke saa farlige, som min Uerfarenhed bragte mig til at tro, saa var dog vor Christian under denne Sygdom Døden meget nær. Feber, Kighoste og Tandfrembrud maatte nødvendigvis stærkt angribe et næppe aargammelt Barn. Efter den gode Bergers Raad rejste vi desuagtet paa Landet, og der begyndte han først at komme sig. Under hans Sygdom var han meget stille og ogsaa efter dens Ophør; han havde paa lang Tid mistet sin forrige Munterhed; han syntes at tage liden del i alt, hvad der var om ham, og kun sjælden kunde man bringe ham til at smile. I Juni Maaned kom han sig meget, men vilde hele Sommeren igennem ikke rigtig til at begynde at gaa. Imod Slutningen af Sommeren blev han

**Frederikke Charlotte Reventlow, malet af Jens Juel. Fra Louis Bobé (udg.):
Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds (1895).**

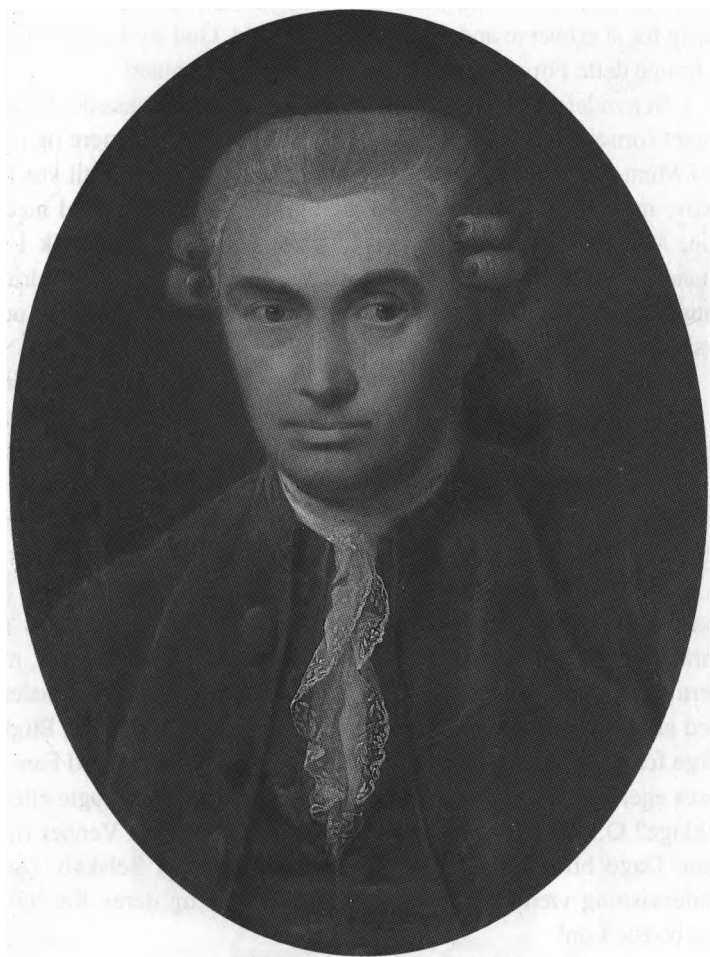
meget sky og egensindig; han udvalgte sig nogle Personer, hos hvilke han særlig gerne vilde være; kom de ind i Stuen, saa vilde han straks til dem og begyndte at græde. Han fik ogsaa paany et Anfald af Feber, hvilken, skønt den hurtig blev fordreven, dog satte ham tilbage. Han blev overhovedet ikke stærkt berørt af de ydre Genstande; men han kunde længe beskæftige sig med en ting uden at blive ked af den. Naar han om Morgenen fik sin Frokost, var det hans Glæde, naar vi lode, som om vi spiste skiftevis med ham. Da han var sin Barnepige meget hengiven, saa troede vi, at hans Broder, der særlig blev hende anbetret, ikke vilde være ham velkommen; men aldrig har han givet noget Tegn paa Utilfredshed. Han kærtegnede ham straks fra hans Fødsel af, og hans største Glæde var, naar man lagde Broderen i hans Arm, eller man bar dem begge paa een Gang. Medens jeg ventede min Nedkomst, syntes han at knytte sig stærkere til mig og sad gerne paa min Seng og legede. Den 26de September 1776 blev jeg for anden Gang Moder. Under vort ophold paa Christianssæde, den samme Dag, da vi Aaret forud frygtede for at miste vort eneste elskede Barn, skænkede det guddommelige Forsyn, der gør uendelig meget mere, end vi bede om eller forstaa, mig den anden Søn. Jeg havde under mit Svangerskab befundet mig meget vel, og naar jeg undtager den Skræk, som Christian havde foraarsaget mig, havde mit Sind været lige saa lyst, som mit Legeme var rundt, jeg havde vel haft en temmelig haard Forløsning, men befandt mig fra det Øjeblik af, da mit Barn var blevet født, fuldkommen vel. Overordentlig støt og kraftig syntes Drengen fra Begyndelsen af at være. Han behøvede ingen Medicin og har - Gud være lovet derfor endnu aldrig foraarsaget mit moderlige Hjerte saadanne ængstelige Bekymringer, som det saa ofte havde følt for hans Broder. Søndagen efter hans Fødsel blev han døbt i Thirsted Kirke og kaldt Christoffer Ernst Ditlev efter min kærlige Fader. Efter 5 Ugers Forløb rejste vi til Byen med begge vore Dreng. Jeg var bleven fuldkommen rask igen med Undtagelse af nogle Besværligheder ved Brystet, hvilket noget forbitrede mig den Glæde at give min Ernst Die, men dog bleve langt opvejede af denne. Under denne søde moderlige Beskæftigelse randt Vinteren hen. Christian befandt sig fuldkommen vel og udviklede sig for hver dag mere; men tale vilde han endnu bestandig ikke. Han gjorde sig meget vel forstaaelig ved Tegn og kendte næsten alt Bohave samt dets Anvendelse, skønt han

*Prospect of Christianssæde,
Tagen Fra hoved indgangen
A. 1754.*

Christianssæde. Hovedbygningen er opført 1690 af Jens Juel. Christianssæde var grevskabets hovedsæde, og indtil Pederstrup var blevet ombygget, var det opholdsstedet, når man opholdt sig på Lolland. Frederik 5.s Atlas 1754. Det kgl. Bibliotek.

ikke var i Stand til at nævne det ved Navn. Man kunde ligeledes give ham allehaande Hverv, hvilke han udførte meget nøjagtigt. Det beroligede os ikke lidet med Hensyn til hans langvarige Stumhed, men jeg ventede dog med Utaalmodighed det Øjeblik, da han vilde være i Stand til at tale, for endnu nøjere at lære ham at kende. Hvad jeg har at sige om Ernst, er endnu kun af liden Betydning; han vedblev at befinde sig vel, smilede ofte ved min Barm og sov undertiden timevis i mine Arme, naar man om Natten bragte ham til mig, for at jeg kunde give ham Bryst, en Uforsigtighed, som jeg aldrig havde tilladt mig overfor Christian, og til hvilken kun min rolige Sorgløshed med Hensyn til ham og min Gluts overordentlige Styrke kunde forlede mig. Meget forskellig fra Christian forekom han mig straks fra Begyndelsen af, langt livligere, end denne, og langt travlere, men ogsaa meget ustadigere i sine Lege. Havde han faaet en Ting, saa greb han i næste Øjeblik efter en anden og kastede den bort, som han havde faaet. Graad og Latter fulgte hos ham mere umiddelbart efter hinanden end hos Christian. Af et saa spædt Barn at være var han meget fremmelig; og hans frie, muntre Blik anbefalede ham hos alle, undertiden paa hans Broders Bekostning, der stedse, navnlig naar der var fremmede til Stede, var meget stille og alvorlig, og hvem man, da han endnu ikke kunde tale, var nær ved at anse for enfoldig. Ikkun Du, min bedste, og jeg miskendte ikke vor Christian! Hans kærlige Sindelag imod sin Broder; det Valg, han straks fra Begyndelsen af traf af visse Mennesker, hvilke han var hengiven fremfor andre, det Overlæg, hvormed han satte alle sine Smaalege i Scene, den Stædighed, hvormed han fortsatte dem, selv hans Ængstelighed overfor ubekendte, alt dette lod os drage fordelagtige Slutninger med Hensyn til hans Hjerte og hans Forstand, der vel udviklede sig langsomt, men dog viste sig i hans Handlinger. Vittig og pudserlig var han ikke; man maatte derfor kende ham saa nøje, som vi, for at finde ham elskværdig. Dette svarede undertiden min Egenkærlighed, navnlig naar jeg saa andre Børn blive foretrukne saa meget for ham. Jeg undertrykte imidlertid denne Følelse ved Tanken om, hvor langt mere heldbringende det var for ham at blive mindre kærttegnet og ikke fordærvet. Ligeledes foresatte jeg mig ved Opdragelsen af mine Børn ikke blot at tage Hensyn til det nuværende Øjeblik, men med ufravendt Øje at se hen til Fremtiden, aldrig at lade dem lære saadanne

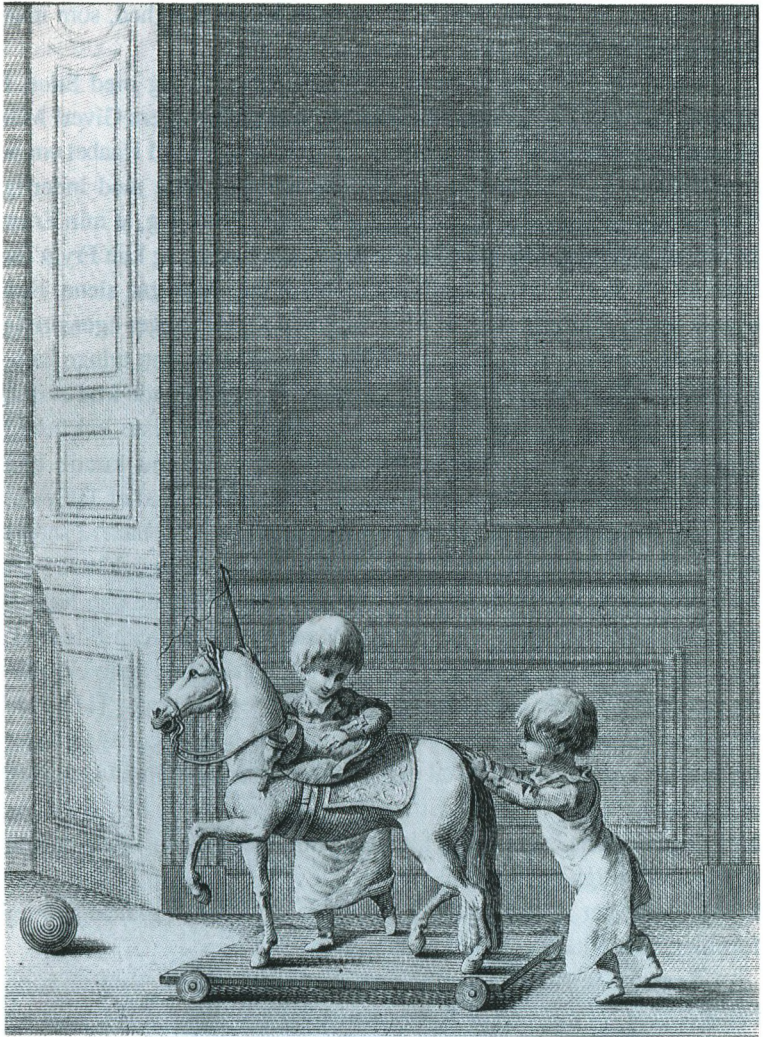
Johann Just Berger (1723-1791). Kongelig livlæge og en af tidens førende medicinske autoriteter. Berger, der var født i Hannover, var kaldt til Danmark i 1751 af J. H. E. Bernstorff. Han var familien Reventlows læge og tilhørte kulturelt og socialt - Berger var adelig - den "tyske" kreds i København. Pederstrup.

Ting, der vilde lade dem blive ansete for vittige, artige Børn, men kun at have Tanken rettet paa, om de ogsaa vilde være gode og gavnlige for deres fremtidige Liv, - kort sagt, at se mere paa, hvad de virkelig ere, end hvad de kunde forekomme andre at være, mere paa deres indre Værdi end paa deres Udfpyntning - og at gøre alt dette kun af Pligt og aldrig for at erhverve andre Menneskers Bifald. Gud styrke mig til altid at bringe dette Forsæt til Udførelse, saa vidt jeg formaar!

I Begyndelsen af Maj 1777 rejste vi til Christianssæde, hvor vi meget fornøjede tilbragte seks Uger. Vor Christian tog mere og mere til i Munterhed og Styrke; han kunde nu gaa med os lige til vor lille Skov; men han kunde endnu bestandig ikke komme af Sted med at tale. Min Ernst vænnede sig fra; skønt han endnu kun gik i sin ottende Maaned, saa gjorde dette, Gud ske Lov, dog ingen Forandring i hans Velbefindende. Snart derefter fik han sine to første Tænder uden at skranke det mindste derved.

I Midten af Juli forlade vi Lolland og tage til København for derfra at tiltræde en endnu længere Rejse til Kongsberg i Norge. Hvor svært det end faldt mig at forlade mine kære smaa, saa kunde jeg dog intet Øjeblik vakle mellem disse og deres Fader, tilmed da jeg kunde betro dem saa paalidelige Hænder som deres gode Bedstemoders; men meget længtes mit moderlige Hjerter efter at se dem igen. Ikke, at jeg mente, at de ikke havde det lige saa godt som hos os; tværtimod var jeg usædvanlig rolig med Hensyn til dem. Men, o Gud, gives der Forældre, som Du har velsignet med den største af Dine Gaver, med Børn, og som ere ufølsomme nok til at dele Fader- og Moderglæderne med andre! Gives der Mødre, der holde det for en besværlig Pligt at sørge for de smaa Skabninger, hvilke de have givet Livet med Fare for deres eget? Hvis der gives saadanne, ere de da mest at foragte eller at beklage? O, de ere at beklage! Kun bemærkede af faa Venner rinde mine Dage blidt hen i Dit og vore elskede Børns Selskab. Deres Undervisning være min kæreste Beskæftigelse og deres Kærlighed min bedste Løn!

Vor Norgesrejse, baade frem og tilbage, forløb meget heldig; men mit Ophold i Kongsberg var ikke videre behageligt; ikke blot Længselen efter mine smaa, men tillige en næsten stadig Upasselighed og Uro i Sindet var Skyld heri. Ved min Tilbagekomst til København i Begyndelsen af September var min Svigermoder

Kronprins Frederik og en legekammerat. Struensees opdragelse af den lille kronprins var tilrettelagt efter de Rousseau'ske opdragelsesprincipper. Stik af Joh. Fr. Clemens. Det kgl. Bibliotek.

tilligemed mine Børn rejst til min Svoger paa Fyen. Der afhentede Du dem, min bedste, og jeg tog imidlertid til Christianssæde for at vente Eder der; en stille Glæde, blandet med Vemod, raadede i min Sjæl. Snart kom Du med Dine kære smaa Ledsagere. O, hvor bankede mit Hjerte under Eders Omfavnelser! Nu følte jeg en Salighed, som man kun kan føle i faa Øjeblikke i denne Prøvens Tid.

Fire af de lykkeligste Uger i mit Liv tilbragte jeg med Eder, I elskede paa vort Christianssæde. Tak ske alle gode Gavers Giver! Min Glæde over vore kære Drengene blev yderligere forøget ved Haabet om et tredie Barn, hvis Tilværelse og Liv jeg allerede følte med inderlig Tilfredshed. Øjensynlig og næsten forbavsende fandt jeg, at min Ernst havde udviklet sig; han gik allerede med faste Skridt, og kun Frygt for hans alt for store Livlighed afholdt os fra at lade ham gaa alene. Han syntes ogsaa allerede snart at ville begynde at tale; noget egensindig og hastig var han; men med en alvorlig Mine kunde man tvinge ham. Christian havde udviklet sig mindre kendelig; han kunde kun endnu sige faa Ord og udtalte dem meget utydeligt, men viste imidlertid megen Opmærksomhed og naturlig Forstand. Endnu kunde han hverken sige Moder eller Mama; det sidste lærte han ved et Tilfælde. Han legede med en Skilling, hvilken min Cousine lærte ham at snurre rundt; han gjorde sig længe Ulejlighed derfor; endelig lykkedes det ham. Fuld af Glæde over sin nye lille Færdighed, raabte han højt til mig, der var i en anden Stue: Mama, Mama! Jeg gik siden ofte bort, og næppe havde jeg vendt ham Ryggen, saa gentog han dette Udraab, og paa denne Maade lærte han det Navn, som jeg i saa lang Tid havde længtes efter at høre af ham. Nogle Gange var han meget egensindig og det var svært af faa ham til at bede om Forladelse. Han lærte godt at skelne mellem allehaande Billeder, og man behøvede blot at nævne ham Genstandene, saa pegede han paa dem. Allerede den Gang opstod der smaa Tvistigheder mellem ham og hans Broder, navnlig naar denne brækkede noget af hans Legetøj itu; men han var dog aldrig rigtig fornøjet, naar han ikke havde ham hos sig.

I Begyndelsen af November kom vi til Byen; denne Vinter forløb behageligere for mig end de foregaaende; jeg tilbragte den meget lidet i store Selskaber, der nu ere sjældnere end nogensinde, og næsten udelukkende sammen med Dig, vore Børn og vore Venner. Min Svogers Forlovelse og den stadige Omgang med hans forlovede, hans

Nicolai Wolffs skitse til en gruppe af legende børn fra familien Reventlow forestillende sønnerne Conrad og Ernst (f. 1788). Tegnet som forstudie til billedet af familien Reventlow, der blev malet omkring 1790. Pederstrup.

Moder og Søster, bidrog ikke lidet til min Fornøjelse; ogsaa for vore Børn var deres kærlige Omgang ikke lidet gavnlig. Christian talte nu mere sammenhængende; de bleve begge maalte paa Nytaarsdag; Christian var høj; Ernst var høj. Med Undtagelse af nogle Anfald af Egensindighed var Christian meget artig; jeg kunde give ham allehaande Hverv at udføre og sende ham ud uden at være bange for, at han skulde komme til Skade, og aldrig var han gladere, end naar jeg gav ham noget at udrette. Sin Broder vedblev han at have meget kær, men anmassede sig et Slags Herredømme over ham. Vilde Ernst, - der allerede gik meget godt, var overordentlig livlig og nu ogsaa begyndte at klatre op - rive noget ned, saa afholdt han ham derfra; vilde han ud af Døren, saa maatte han følge med ham tilbage. Naar Ernst havde noget af Christians Legetøj, saa fratog denne ham det med Magt, og skete det meget imod hans Villie, da kærtegnede han ham og takkede ham! Jeg begyndte dengang for Spøg i en Billedbog at vise ham Bogstaverne; i Begyndelsen af Marts kunde han dem næsten alle, og i Maj begyndte han at føje dem sammen.

I Begyndelsen af Marts Maaned da jeg imødesaa min nære Nedkomst, blev Christian syg af en meget stærk Forkølelse. En Morgen, da han havde været temmelig munter, kastede han noget af sit Legetøj på Jorden; jeg befalede ham atter at tage det op; da jeg imidlertid hverken ved Trusler eller gode Ord kunde bevæge ham dertil, og han stedse paany begyndte at græde, kunde jeg ikke ret afgøre, om det var Egensindighed eller et Anfald af Sygdom. Jeg blev vaer, at han hang med Hovedet og ikke kunde dreje det og lod ham efter hans Ønske bringe til Sengs. Lægen blev hentet og fandt at han havde ingen eller megen liden Feber, og efter Forløbet af nogle Dage syntes han at være helbredet; dog beholdt han en noget stiv Hals, og dette vilde ikke fortage sig, skønt man daglig smurte den. Hans forrige Munterhed syntes tabt; undertiden var han vel livlig i nogle Øjeblikke; men snart tog det gnavne Lune, der ikke er ham naturligt Overhaand; i denne Tilstand var min Christian ikke rigtig syg, men dog heller ikke fuldkommen vel og voldte mit svage moderlige Hjerte mangan en ængstelig Bekymring, da jeg den 17de Marts Kl. 3 om Morgenen, nedkom med en tredie Søn.

Dette kære Barn, som jeg saa snart skulde miste, kostede mig mindre Smerter end mine to andre Børn, men gjorde mig ikke mindre

På Brahetrolleborg findes denne lille voksbuste, der ikke er identificeret eller signeret. Alt tyder på, at det er et posthumt portræt af sønnen Ernst, der døde i 1781. Frederikke Charlotte Reventlow skrev ved nytårstide til svigerinden, Louise Stolberg, at billedhuggeren Johannes Wiedewelt skulle lave drengens buste. Frederiksborgmuseets foto.

Glæde end hine, da jeg for første Gang trykkede det til mit Hjerte. Det lod til at befinde sig fuldkommen vel; de zarte Træk vare ligesaa blide som muntre og syntes mig ganske at ligne en Engels, hvis Antal det snart skulde formere, it is the great birth right of mankind to dye. Tre Dage efter hans Fødsel blev han døbt og kaldet Conrad Ditlev Carl Einar; han var overordentlig rolig; altid laa han i en blid Slummer og stillede kun sjælden Krav til Opfyldelsen af min Moderpligt. Saaledes forløb der mere end otte Dage, i hvilke jeg var rolig med Hensyn til min Glut og kun bekymret for min førstefødte paa hvis blege Farve og daarlige Udseende jeg stadig blev mere opmærksom. Efterhaanden som man tillod mig at have det lysere i mit Værelse, troede jeg endogsaa at maatte befrygte, at han kunde være angreben af Tæring. Hvor meget end Du, min dyrebare, og den ikke fejlende Berger dadlede min Frygt og kaldte den ugrundet, saa blev den dog forynget ved den Ængstelighed, der fyldte alle dem, der omgave mig, og hvilken jeg ikke kunne andet end bemærke, hvor meget man end bestræbte sig for at skjule den for mig. Min Christian var slet ikke mere den samme muntre, blide Dreng, som han havde været Vinteren igennem, og hans Sind syntes at lide lige saa meget som hans Legeme. Altid hørte jeg ham vaagne om Natten med ængstelige Skrig; han spiste næsten intet, var bestandig gnaven og kunde ikke løfte Hovedet i Vejret. Saaledes ængstede jeg mig mere, end det var rigtigt for en diegivende Moder, mere, end det sømmede sig for en kristen Kvinde!

Men, o Gud! hvor uransagelige ere Dine Veje, hvor forfængelig ofte vor Frygt, hvor ugrundede vore Forhaabninger! Du krævede et Offer af mig, men ikke min førstefødte, Nej; den spæde, blomstrende Glut, for hvis Liv jeg dengang var ubekymret! Hurtig kom min Christian sig. En Morgen, da han vaagnede, begyndte hans Øre at flyde, og fra den Stund af blev det bedre med ham. Vi gøde Mandelolie i Øret og indsprøjtede det med lunken Mælk, hans Hoved blev lettere; han kunde bevæge det frit; han fik Lyst til at spise, sov roligere, og efter faa Dages Forløb var han fuldkommen helbredet. Men den selvsamme Dag, da han blev bedre, begyndte min Glut at blive urolig; han skreg og syntes at lide af Smerter i Maven. Man brugte alle de Midler, som kunde anvendes paa saa smaa Børn; efter tre Dages Forløb begyndte han at blive roligere; men til vor store Bestyrtelse svulmede hans højre Ben og Lem stærkt op, man lagde Kryderposer paa, men

forløses. Om Mandagen svulmede ligeledes hans højre Haand op; dette tabte sig imidlertid snart; derimod svulmede Underlivet op. Alt, hvad menneskelig Hjælp kan udtænke, blev anvendt. Om Tirsdagen, da der viste sig Pletter paa Brystet, blev han afsondret fra de andre Børn. Frygten for at min Mælk kunde være bleven fordærvet af Kummer, bevægede mig til ikke mere at give ham af denne. Man gav ham Havresuppe, hvilken han indsugede med tilsyneladende stærk Appetit; ogsaa iøvrigt syntes alle Tegn at tyde paa, at han var hjerte-frisk, og at Sygdommen ikke berørte de indre Organer. Saaledes tilbragte jeg Tiden fra Tirsdag til Torsdag under Frygt og Haab. Tirsdag Morgen var det først fjorten Dage siden, at min Nedkomst havde fundet Sted. Hvis Forsynet ikke havde givet mig et saa stærkt og modstandskraftigt Legeme, da havde jeg sikkerlig maattet bukke under. Hver Morgen, naar jeg vaagnede, frygtede jeg at skulle modtage Budskabet om mit Barns Død, og hver Gang hørte jeg, at det var noget bedre med ham. Om Onsdagen tabte Hævelsen sig meget; om Torsdagen sagde man mig, at han havde været urolig om Natten, men nu var bedre. Snart efter at jeg havde faaet den Meddelelse, fik han Krampeslag; man greb nu til de sidste Midler; man badede ham hveranden Time i lunken Mælk og gav ham Moskuspulver. Nu var næsten al menneskelig Hjælp forløst; imidlertid levede der endnu i mit Hjertes Inderste en Gnist af Haab. Sagte tilhviskede det mig: "Han vil ikke slukke den rygende Tande."

Hvor bævede mit Hjerte, da Dit Blik endog forekom Dine Ord og forkyndte mig min Gluts Død! "Vort Barn er hos Gud"! - "Jeg lykkelige Moder; jeg har født en Engel"! "Ja, en Engel! Du skulde se ham; det er et dejligt Barn. Hans Træk vare vansirede i de sidste Dage, nu have de atter faaet deres forrige Ynde. Fulde af Uskyld og Glæde synes de at sige: Nu lider jeg ikke mere."

Saaledes var min første Følelse Hengivenhed i den guddommelige Villie og Glæde over min spædes Lykke. Men o, Natur! Natur! Snart vaagnede du helt i mit Hjerte, snart følte jeg ganske, hvad det var at miste et diende Barn. Dag og Nat beskæftigede min syge Indbildningskraft sig med det, og selv Dine Forestillinger, Du bedste Ægtefælle og Fader, der delte mit Tab saavel som min Kummer, selv Religionens kraftigste Trøstegrunde kunde vel afholde mig fra at knurre, men ikke sprede min Sørgmodighed. Tilgiv min Svaghed, min

Forsagthed, gode barmhjertige himmelske Fader! Du, der har langt mere Overbærenhed med dine svage Børn, end vi selv have med hver andre. Styrket ved Dig, Du, der er mægtig i de svage, vil jeg, ubekymret for det spæde Skud, - som nu, omplantet af dig, blomstrer op i en mildere Himmelegn, og hvis Jubel over, at jeg fødte ham, vil lyde til mig igennem en Evighed - ganske vie mig til Omsorgen for de tvende Planter, hvilke Du har betroet til min Pleje. Uden at trættes vil jeg betragte deres Udvikling; min moderlige Forsigtighed skal danne et Gærde omkring dem, for at deres Vækst ej skal blive forhindret ved, at de udsættes for uforsigtige Berørelser af andre:

"Delightful task to rear the tender thought, to teach the young Idea how to shoot, to pour the fresh instruction over the mind, to breathe the enlivening spirit, and to fixe the generous pourpose in the glowing breast".

Hvilke søde Fader- og Moderglæder vente os, Du bedste! Vær da tilfreds, min Sjal; thi Herren gør godt imod Dig!

Nu var min Christian fuldkommen helbredet. Den 14de Maj rejste vi til Løvenborg, til min Svogers Bryllup, og derfra den 21de videre til vort Christianssæde. Denne Rejse, den første vor Christian gjorde, efter at han kunde tale, foraarsagede ham megen Glæde. Enhver Genstand overraskede ham og gjorde det mest levende Indtryk paa ham, hvorimod Ernst for største Delen beskæftigede sig med det Legetøj, vi havde i Vognen. Han tilraabte stadig stadig de kørende, hvad han havde hørt dig raabe: "Kør nu, Børn". Da Solen skjultes, og Kusken i det samme smældede med Pisken, sagde han: "Nu gik Solen bort!" Til alt gjorde han sine barnlige Bemærkninger, der morede os meget. Paa Christianssæde, hvor Naturens Bog stod aaben for ham, forøgede min Christian sine Kundskaber overordentlig. Jeg mindes kun et eneste stærkt Anfald af Egensindighed hos ham hele Sommeren igennem.

Den Fejl, der bekymrede mig mest hos ham, var en vis Ladhed, der undertiden overfaldt ham; den mindste Ulejlighed var ham ubehagelig; sit Legetøj gad han ikke selv holde i Orden, og han ønskede, at man stedse skulde beskæftige sig med ham. Saa meget, det stod i min Magt, stræbte jeg at forbedre denne Fejl og at gøre ham virksom. En anden Fejl, der syntes at tage Overhaand hos ham, var Frygtsomheden

Ægteparret Reventlows ældste søn, den da 15-årige Christian Ditlev Reventlow, malet i 1790 af Nicolai Wolff som forstudie til eller del af familiebildet. Pederstrup.

overfor enhver tilsyneladende Fare, en Frygtsomhed, som jeg ikke begreb, selv hos et saa lille Barn, der hverken havde Erfaring eller egne Begreber i saa Henseende. Han lærte at kende Bogstaverne og at sætte dem sammen af Læsekassen, naar jeg hjalp ham dermed. Han havde dengang en stor Fortrolighed for Heste, hvilke han dog tillige var bange for, og jeg erindrer, at jeg gjorde ham for det meste bekendt med Stavelserne under Navn af Heste (Hesten Ba, Hesten Be, o.s.v.; disse bleve saa spændte for. Denne Tilbøjelighed for Heste tabte sig siden meget.

Ligeledes begyndte vi nu at bibringe ham de første Begreber om Gud; ofte blev jeg gjort forlegen ved hans barnlige Spørgsmaal; ofte var han overordentlig opmærksom og videbegærlig, og disse kostbare Øjeblikke søgte jeg da ved Guds Bistand at drage Fordel af. Sin Broder elskede han højt; jeg husker endnu, at jeg gemte Jordbær til denne, da han sov paa den Tid, da vi spiste og derfor ikke kunde komme med til Bordet. Disse bragte Christian ham altid; engang var der temmelig mange paa Tallerkenen, og han havde Lyst til at spise med. Han tog imidlertid ingen, men bad paa dansk med meget kærtegnende Stemme: "Giv mig ogsaa lidt, lille gode Ernst," og min Ernst gav ham. Med blid Moderglæde saa jeg de to elskede, saa det Baand knyttet, med hvilket Natur og Venskab engang uopløselig skulde forbinde dem. Min Ernst var en munter Dreng, sund, uforfærdet og glad, saaledes havde enhver af dem det, som manglede den anden; de gjorde ret Indtrykket af at være som skabte for hinanden. Den Gang syntes Christian ofte at ville anmasse sig et Herredømme over Ernst, hvilket denne ikke vilde lade gælde, og herved opstod der undertiden Tvistigheder, ved hvilket den første trak det korteste Straa; disse bleve imidlertid stedse hurtigt og fuldkomment udjævnedes.

I September Maaned 1778 lod Du Ernst inoculere, uden at jeg vidste det. Indtil den Grad var jeg bleven afskrækket ved min Christians Inoculation, at jeg ikke uden Gysen kunde tænke herpaa. Engang ytrede jeg det Ønske: ikke at vide, naar det skulde ske, og, o, Du elskede! Du gjorde mere, end jeg turde bede om, mere, end jeg haabede. Med omhyggelig, opfindsom Ømhed fjernede Du selv den mindste Mistanke fra mig, bar enhver Bekymring alene, og først da enhver Skygge af Fare alt var forbi, aabenbarede Du mig det forønskede Bedrag! Ak, endnu, medens jeg skriver dette, flyde Taarer af inderlig

Taknemmelighed ned af mine Kinder. Hvorledes kan jeg gengælde Dig denne Troskab, Du kære! Hvorledes, som Du, bære en Smerte, en Bekymring uden Dig! Men evig vil jeg takke Dig, fordi Du gjorde det, og villig vil jeg dele enhver fælles Kummer med Dig og forhøje enhver Glæde, der bliver Dig til Del, ved min! Altid skal Du føle, hvorledes Du gør mig saa fuldt ud lykkelig, Du eneste, hvorledes Du saa ganske er Midtpunktet for min Lykke - hvorledes alle Velgerninger, hvilke det guddommelige Forsyn hermed lod mig blive til Del, grunde sig paa den eneste, største: at jeg blev Din!...

I Oktober 1782.

Ak, her standsede jeg for fire Aar siden! Ofte har Du siden da, Du elskede, opmuntret mig til at vedblive; stedse var det mit Fortsæt; men stedse blev jeg holdt tilbage fra det, og nu? O, kan jeg nu fortsætte min interessante Historie uden at skue tilbage paa de gennemlevede Aar, i hvilke saa megen Glæde, saa megen Kummer blev mig til Del, omend mere, langt mere Glæde end Kummer. Tre kære Børn modtage Livet ved mig. O, hvor mange Glæder skænkede ikke min forklarede Engel mig, han, der kun bedrøvede mig ved sine Lidelser, ved sin Overgang til det hinsides, - den hulde Dreng, der afblomtrede i vore Arme under den mest trofaste Pleje, der led modig som en Mand, taalte blidt som en Engel. Ak, alt er et flygtigt Aar for største Delen rullet hen, siden jeg saa Dit dyrebare Aasyn, siden jeg i ethvert Trak saa Uskylden lide. Dog, jeg haaber til Gud, at Din forklarede Skikkelse vil blive den første af de udødeliges, der vil møde mine endnu ængstelige Blikke, naar ogsaa jeg er draget over til hin anden Kyst. O, hvor vil da ikke Dit Smil skabe en Himmel i min Sjæl og for evig tilintetgøre hver en Følelse af Smerte.

Dog medens i ilende Flugt Gensynets Tid nærmer sig, vil jeg endnu engang i mit Minde tilbagekalde tre lykkelige Aar, hvilke Du tilbragte sammen med os. Du, bedste af Fædre, Du, mit Livs Fryd! med Dig vil jeg ganske nyde den Lykke, at Gud gav os denne Engel, og at han evigt bevarer ham for os hisset! Men vil jeg ikke, partisk imod min Sjæls Yndling, glemme enhver Fejl, der klæbede ogsaa ved ham i denne Ufuldkommenhedens Stand, hvor meget han end nu er ophøjet over enhver Svaghed? Nej, jeg vil tænke mig ham saaledes,

som han var, som hans udødelige søskende ere. Vel modnedes han alt tidlig, værdig til at omplantes i en bedre Jordbund; dog var han, saa længe han blomstrede her, ikke fri for de mangfoldige Ufuldkommenheder, der følge de dødelige.

Snart efter at vor Ernstes Inoculation lykkelig var overstaaet, tage vi til Byen. Denne Sygdom efterlod intet somhelst Spor; stedse sund og munter blomstrede han som en Rose. Hidindtil havde han altid været meget glad og lystig, men havde ikke holdt sig saa meget til nogen anden som til sin Pige. Tit kaldte Du ham den lille Bjørn; nu begyndte han at lalle og at slutte sig helt til mig; stedse kærtegnede han mig, kaldte mig sin lille gode Ma og var intet Steds hellere end hos mig. Jeg skrev til Min Søster: "Min lille Bjørn er bleven til en Kæleunge. Denne hjertelige Æmhed tog mere og mere til; den kom ganske fra Hjertet og var vidt fjernet fra Blødagtighed; thi aldrig har nogen Dreng været ufølsommere overfor Smerte, end han var! Da man under Inoculationen ved Uagtsomhed havde bibragt ham et stort Saar, hvilket blev endnu mere pinligt derved, at man lod Materien blive længere deri end fornødent, saa tilkendegav han ej blot ikke under Inoculationen? ved nogen Lyd, at han følte Smerte; men da Saaret endnu længe efter afsondrede Materie, lod han det daglig trykke ud, forbinde og efterse uden at gøre nogen fortrædelig Mine derved; tværtimod forlangte han selv, at man skulde forbinde det.

Som to Træer, plantede nær ved hinanden, voksede vore tvende Dreng op. Ak, jeg troede, at de skulde ledsage hinanden igennem Livet! Kæk og livlig var min Ernst; mere stille, mere overlegen, syntes min Kristian at tilegne sig et vist Herredømme over sin yngre Broder, og allerede kunde jeg anbetro denne til hans Opsyn, "mon enfant reason grew apace and called for the kind hand of an assiduous care". Christian beskæftigede mig næsten hele Dagen; han var altid videbegærlig, og ønskede stedse at man skulde give sig af med ham. Ernst var mindre opmærksom, men lærte ligesom i Forbigaaende mangt og meget, uden at jeg vidste det og overraskede mig derved saare behageligt. Saaledes forløb denne Vinter lykkeligt og godt. Allerede i Begyndelsen af Februar kørte jeg ofte smaa Ture med mine tvende Dreng.

Den 25de Marts bleve vi glædede ved en lille Piges Fødsel; vi kaldte hende Sophie Charlotte efter Din og min Moder; jeg ønskede

Hofjægermester Christian B. Reventlow (1845-1922). Christian Benedict Reventlow, der var oldebarn af Christian Ditlev Frederik og Frederikke Charlotte Reventlow, nedlagde et stort arbejde i transskribering og oversættelse af oldeforældrenes breve. Han udgav 1902-03 *En dansk Statsmands Hjem omkring Aar 1800*, der bringer uddrag af hendes - og i mindre omfang hans - breve til Louise Stolberg. Fra Eduard Reventlow: *I dansk tjeneste* (1956).

meget at kunne kalde hende Sophie, da dette var min salige, evigt elskede og for mig evigt ærværdige Moders Navn. Jeg blev forløst seks Uger efter min Svigerinde og havde en meget lykkelig Nedkomst. Min Sophie syntes at være et sundt Barn, der aldrig har foraarsaget mig nogen grundet Bekymring; hun var imidlertid langt sartere og mindre end hendes Brødre. At give hende Die var min sarte Beskæftigelse den paafølgende Sommer, Gud velsignede Udøvelsen af denne saa naturlige Pligt.

I Maj Maaned rejste vi til vort Christianssæde, hvor vi atter tilbragte en meget lykkelig Sommer. De sorte Skyer der ofte imod min Villie havde formørket Bevidstheden om min Lykke, adspredtes, og alt var rolig, uforstyrret Nydelse! Hvor ofte, naar vi kastede Blikket omkring os og betragtede den rige uoverskuelige Velsignelse, som det guddommelige Forsyn havde skænket os, udraabte Du med glad Tak: "Hvor megen Lykke blev os ikke til Del, hvor langt mere, end vi ere i Stand til at nyde! Ak, kun en liden Del deraf vilde være tilstrækkelig til vor Tilfredshed! Hvor megen Tak ere vi ikke Gud skyldige! Ofte ledsagede vore kære Drengene os paa vore Spadsereture. Christian gik allerede meget godt; Ernst kunde endnu ikke rigtig komme af Sted dermed, og lidt forekom det os at være lidt mageligt af ham, naar han foretrak at bæres. Dette skete dog kun, naar Du eller hans Barnepige var til Stede; thi hellere end at lade sig bære af nogen anden gik han. Dengang fandt han en særlig Fornøjelse i at betragte Kirketaarnene; altid vilde han have Navnene at vide paa de Kirker, vi kørte forbi. Med Landkortet vidste han særdeles god Besked; overhovedet huskede han meget godt og opfattede hurtigt alt, hvad han hørte. Imod Slutningen af Sommeren gjorde vi en Rejse.....

Efterskrift

I arkivet på Brahetrolleborg på Fyn opbevares et bind i lille kvartformat ca. 16,5 cm. Det rummer 84 blade, hvoraf de første 27 er beskrevet. Der er ingen tekst på bindet, og manuskriptet har ingen overskrift eller signatur. Teksten slutter brat, ganske vist nederst på en side, men midt i en netop påbegyndt sætning, der synes at indlede et nyt afsnit. Sproget er tysk med et par enkelte engelske citater. Skriften er gennemgående let læselig med få rettelser og tilføjelser. Den tyske tekst er som venteligt skrevet med gotisk, mens der til de engelske citater er brugt latinsk håndskrift.

Trods manuskriptets anonymitet volder det ikke vanskeligheder at identificere forfatteren som Frederikke Charlotte Sophie Reventlow (1747-1822), gift med Christian Ditlev Frederik Reventlow (1748-1827), lensgreve til Christianssæde og en af de fremtrædende skikkelser i 1700-tallets danske historie. På Brahetrolleborg opbevares også det meget omfattende reventlowske familiearkiv, som efterslægten og Brahetrolleborgs besiddere har værnet om med stor pietet. Frederikke Charlotte Sophie Reventlows breve udgør en vigtig del heraf, og i et her bevaret brev til svigerinden Louise Stolberg 29. oktober 1782 fortæller hun, at hun på sin mands opfordring er taget fat på at skrive sine børns historie. Af selve manuskriptet fremgår det, at hendes ytring til Louise Stolberg må forstås således, at hun atter har taget fat på at skrive efter en længere pause.

Frederikke Charlotte Reventlow - således underskriver hun sig i sine breve - var født 1. juni 1747 i Oldenburg, der den gang hørte under den danske krone, som datter af gehejmeråd Christoph Ernst von Beulwitz og anden hustru Sophie Hedevig von Warnstedt. Familien von Beulwitz stammede fra Würtemberg, og faderen kom til Danmark i 1738 som hovmester for kronprins Frederik (5.). Han blev 1743 amtmand over Sorø amt og var en af de mænd, der genrejste Det ridderlige akademi i Sorø. Senere beklædte han høje embedsposter i Holsten og døde 1757 i Glückstadt. Hans enke bosatte sig efter hans død i Sorø, hvor hun afgik ved døden i 1768.

I hendes hjem mødte den unge akademielev Christian Ditlev Frederik Reventlow, der opholdt sig i Sorø 1764-66, Frederikke

Charlotte von Beulwitz, og han skulle allerede da have besluttet sig for at hun engang skulle blive hans hustru. Han var da 16 og hun 17 år gammel. Han uddannede sig videre ved studieophold i Leipzig fra 1766 til 69 og på en stor udenlandsrejse 1769-70 og igen på rejse til Norge og Sverige året efter. Hun tog efter moderens død ophold på Vallø, hvor hun var indskrevet. Hendes opdragelse og uddannelse havde fulgt tidens normer for unge piger i adelen: klassiske og moderne sprog, litteraturlæsning, der ligeledes omfattede antikkens og samtidens værker og finere håndarbejder. De samme sysler udfyldte tiden på Vallø, afbrudt af få visitter udefra og besøg hos slægtninge og bekendte. Brevskrivningen dyrkedes flittigt, og sproget var normalt tysk. Stor betydning for hende fik fruén på Løvenborg, Magdalene Hedevig Charlotte Løvenskiold, en af sin tids både fint dannede og praktisk dygtige adelsdamer.

I 1772 var Christian Ditlev Frederik Reventlow begyndt som auskultant - en fornemmere form for volontør - i centraladministrationen, og han havde overtaget driften af Ålstrup, en af hovedgårdene under faderens grevskab Christianssæde på Lolland. Gennem sin mangeårige hovmester Carl Wendt optog han i sommerens løb forbindelse med Frederikke Charlotte von Beulwitz, erklærede sig, friede og fik hendes ja 21. august 1772. De forlovede sig og blev gift 24. juni 1774 i Tirsted kirke på Lolland.

Christian Ditlev Frederik Reventlow tilhørte fra fødslen en af landets førende slægter, og han var som ældste søn af lensgreve Christian Ditlev Reventlow (1710-75) arving til en af de største jordbesiddelser i Danmark. Hans stand, uddannelse og evner gjorde ham selvskrevet til en fremtrædende placering i det danske samfund. Frederikke Charlotte von Beulwitz's slægt var i henseende til formel rang passende, men hun var ikke noget "godt parti". Forældrene var døde og hun havde kun få forbindelser. Hun var ikke formuende, og der var forsørgelsespligter i forhold til en søster og broder. Der var tale om et inklinationsparti, og Christian Ditlev Frederik Reventlows tidligere lærer på akademiet i Sorø, Andreas Schytte, konstaterede ved meddelelsen om forlovelsen, at den unge mand som sædvanligt havde kunnet sætte sin vilje igennem!

Ægteskabet varede i 48 år til hendes død i 1822, og det var efter alt, hvad der foreligger fra ægtefællerne og deres omgivelser, meget

lykkelig. A. P. Bernstorff, der stod familien Reventlow nær, skrev 29. maj 1775 i anledning af den første søns fødsel, at der ikke fandtes noget lykkeligere ægteskab i København, og heller intet som gav løfter om, at lykken ville være uforandret ved. Der blev fra 1775 til 1791 født ialt 12 børn i ægteskabet, hvoraf de 9 nåede voksenalderen og overlevede forældrene.

Et par år efter at hun var blevet gift, skrev Frederikke Charlotte Reventlow til sin svigerinde, Louise Stolberg: "Visselig hænger mit Hjerte alt for meget ved min gode Mand og mine Børn; de ere den Skat, jeg Dag og Nat ruger over som en Gnier, og som jeg stadig er angst for at miste. Ofte tænker jeg, at jeg uden den Pæl i Kødets maaske vilde være for lykkelig; men da føler jeg igen, hvor meget det er min Pligt at bekæmpe denne Mistillid til Gud, og hvor usigelig lykkelig jeg vilde blive, naar jeg kunde overvinde denne Fjende af min Ro". Hun sammenfattede her alt det, der var bestemmende for hendes tilværelse - kærligheden til og omsorgen for mand og børn og den aldrig hvilende angst for at miste dem, en angst hun som kristen måtte konfrontere med sin overbevisning om Guds forsyn. Det var en konfrontation, hun til stadighed levede i - angsten var måske den grænse for hendes oplevelse af lykke, som Gud i sin uendelige visdom havde pålagt hende, eller måske var frygten for at miste mand og børn et udtryk for en svigten i hendes tro, som hun ud fra det allerhøjeste bud, pligten mod Gud, måtte bekæmpe. Brevet er dateret 18. august 1778, hvor hendes sind var optaget af spørgsmålet om den anden søns inoculation - "at jeg er ængstelig, er lige saa naturligt, som at en, der har været nær ved at dræbes af Lynet, er bange i Tordenvej" (se s. 10, 28). I sin korrespondance med svigerinden, der strakte sig frem til 1821 skulle hun stadig kredse omkring disse, som hun oplevede det centrale forhold i sin tilværelse: den til grund liggende lykke ved det fuldbyrdede kvindeliv som hustru og moder overfor angsten eller ængsteligheden (i mere dagligdags og mindre livstruende sammenhænge), og både i lykken og angsten visheden om Guds uendelige nåde og den ligeså ufravigelige pligt mod Gud om at lade troen på ham gennemtrænge den jordiske lykkefølelse og den lige så jordiske angst for døden.

Frederikke Charlotte Reventlows manuskript om sine børn giver unægtelig en solid og konkret begrundelse for angsten som en stadig

nærværende følelse i den gifte kvindes liv i 1700-tallet. Der var angsten for at dø i forbindelsen med svangerskab og særlig fødsel - og der var angsten for at miste børnene, især i de første år af deres levetid. Begge dele var nære realiteter for kvinder, uanset deres sociale status. Af ægteparret Reventlows børn døde 3 ud af 12 som små, af A. P. Bernstorffs 13 børn i to ægteskaber døde de 5 som spæde, børn eller unge, og i kronprins Frederik (6.s.) ægteskab med Marie Sophie Frederikke ikke mindre end 6 ud af ialt 8 børn. I hendes brevveksling med Louise Stolberg gennem 46 år optager børns, slægtinges og bekendtes sygdom og død en stor plads. For et par år midt i 1780'erne giver en kvantitativ analyse af hendes breve til svigerinden til resultat, at mellem 30 og 40 % af indholdet af de årlige op til 100 breve beskriver sygdomme, dødsfald eller forhold afledt heraf.

Det var begrænset, hvad datidens lægekunst - på dette sociale niveau endda repræsenteret ved datidens førende repræsentant, den kongelige livlæge Johann Just Berger - kunne stille op. Vore dages medicinske fagkundskab vil næppe tillægge de former for behandling, der er beskrevet her af Frederikke Charlotte Reventlow nogen videre effekt for sygdomsforløbet bortset fra en mulig umiddelbar lindrende virkning. Inoculationen var et første skridt i retning af en effektiv forebyggelse af den frygtede koppesygdom, men i sig selv forbundet med betydelig risiko, som det til fulde fremgår af Frederikke Charlotte Reventlows beskrivelse.

Hvorfor skrev Frederikke Charlotte Reventlow sin skildring af børnenes første leveår? Og hvorfor brød hun af, begyndte påny for at standse igen og ikke afslutte det? Hun henvender i begyndelsen sin skildring til sin mand, som hun også tillægger initiativet til dets tilblivelse. Det er også ham, der i efteråret 1782 opfordrer hende til atter at tage fat på manuskriptet. Hun refererer følgende begrundelser: Det kunne være dem til nytte i deres opdragelse af børnene, det kunne være af interesse for dem selv, og det kunne en gang, når de selv ikke var mere, interessere deres børn.

Christian Ditlev Frederik Reventlows argumenter for, at hans hustru og børnenes moder skulle beskrive deres første leveår, afspejler en øget optagethed af selve opdragelsens problem. Det var i god tråd med periodens idéudvikling, hvor netop pædagogikken udsondredes som en

selvstændig disciplin - J. J. Rousseaus roman *Émile* fra 1762 og J. B. Basedows *Vorstellung an Menschenfreunde und vermögende Männer über Schulen* fra 1768 regnes blandt de grundlæggende bidrag til pædagogikkens videnskabeliggørelse. *Émile* og Rousseau optræder dog ikke med navns nævnelse i familien Reventlows breve i disse år, mens Basedow havde virket i Sorø og Christian Ditlev Frederik Reventlow tidligere havde været elev ved gymnasiet i Altona, hvor Basedow havde undervist. I Danmark havde Struensee's opdragelsesprincipper for den lille kronprins Frederik bidraget til at skabe en bevidsthed om børneopdragelsen.

Frederikke Charlotte Reventlows beskrivelse af sine børns fødsel og udvikling i perioden fra 1775 til 1779 afspejler de nye pædagogiske synspunkter. Når hun taler om, at "naturens bog stod åben" (se s. 26) for den ældste søn på Christianssæde, så kan det ses som et ekko af Rousseaus påstand om, at alt er godt, som udgår fra naturens ophavs hænder. Hendes omtale af amningen som en naturlig moderlig pligt genfindes også i *Émile* (se s. 10ff., 24f., 32). Afvisningen af enhver form for "blødagtighed" i Ernsts trang til at kæle er som et ekko af Struensee's program for kronprinsens opdragelse (se s. 30). Til gengæld er der ikke i hendes skildring de anti-civilisatoriske træk, der kendetegner Rousseaus berømte værk. Hvor *Émile* først skulle begynde at læse, da han var 12, så lærer hun tidligt de to små drenge bogstaverne og noterer, at de kan begynde at danne ord (se s. 22, 28). Også den religiøse opdragelse blev tidligt indledt (se s. 28).

Ægteparret Frederikke Charlotte og Christian Ditlev Frederik Reventlow var progressive med hensyn til børneopdragelse og skilte sig på dette og beslægtede felter ud fra normen i det højjaristokratiske miljø, de tilhørte. Hendes høje værdsættelse af det nære den snævre familiekreds "Dig, vore Børn og vore Venner" (s. 20) og hendes opfattelse af denne livsstil som gavnlige for børnenes opdragelse (s. 22) peger frem mod 1800-tallets borgerlige familieopfattelse. Det gode liv udsprang af det nære, kærlige forhold mellem forældre og børn med de første som stadigt personligt medlevende i børnenes udvikling.

Frederikke Charlotte Reventlow begyndte den første del af sin fremstilling knap tre år efter deres giftermål, dvs. i første halvdel af året 1777, og hun afslutter det i efteråret 1778. Fremstillingen er her

afrundet med hendes kærlighedserklæring til ham. Opbygningen af hendes skildring med dens vekslen mellem de konkrete beskrivelser af børnenes udvikling og de mere etiske og religiøse betragtninger som en kommentar tyder - sammenholdt med originalmanuskriptet - på, at hun har gjort ophold umiddelbart før "I Begyndelsen af Maj 1777" (s. 18) og før "Nu var min Christian" (s. 26). I det sidste tilfælde viser håndskriftet uden nogen tvivl, at hun efter en pause påny har taget pennen i hånden, og hvor hun tidligere kun havde beskrevet bindets højre sider, så går resten af manuskriptet over såvel venstre- som højresider.

Men fra efteråret 1778 til efteråret 1782 skrev hun ikke i bogen, selvom hun, som det nævnes, ofte blev opfordret dertil af sin mand. Der er ikke umiddelbart noget i det øvrige kildemateriale frem til sommeren 1781, der antyder særlige problemer. Familiens tilværelse vekslede mellem vinterophold i hovedstaden og sommeren på Christianssæde og senere Pederstrup, der blev restaureret og som blev deres foretrukne opholdssted, når de var på Lolland. Hun noterede sig Christians fremskridt, som når han fire år gammel begyndte at lære tysk for at kunne tale med børnene på den nærliggende Krenkerup, hvor de havde fjernere familie. En dreng, Ludvig Ditlev, blev født 7. juni 1780. Et brev til Louise Stolberg knap to måneder efter fødslen ånder lykke og taknemmelighed over "min kære, lille, diende Glut".

I april 1781 avancerede Christian Ditlev Frederik Reventlow i medlem af Overskattedirektionen og deputeret i Søkrigskommissariatskollegiet, dvs. den civile styrelse af marinen. Det indbragte ham kritik fra familien, at han ville arbejde under Ove Høegh Guldberg, som den reventlowske kreds (og han selv) betragtede med stor uvilje. Og hun måtte nu give afkald på de mange måneders sommerophold på Lolland hvert år, som hun tydeligvis foretrak for tilværelsen i hovedstaden (se s. 18f., 26, 32). Det var en mager erstatning for det elskede Pederstrup, at de kunne rykke ind på Bernstorff Slot nord for byen, som A. P. Bernstorff havde stillet til deres rådighed.

Kort efter, at de i forsommeren 1781 flyttede ud på Bernstorff, blev den næstældste søn, Ernst, syg. Han kom sig nogenlunde igen, men han var svag det meste af sommeren og kunne kun sjældent komme ud. Om efteråret fik han tilbagefald, og i et par måneder lå han til sengs med svære hosteanfald og smerter. Det billede, hun giver af

sygdommens forløb tyder på bronkitis eller en tuberkuløs lidelse. Han blev stadig svagere og døde 9. november 1781. Ernsts sygdom og død ramte Frederikke Charlotte Reventlow meget dybt. Brevene til Louise Stolberg fra dette efterår kredser om sønnen og hans sygdom, og efter hans død kunne hun ved mange lejligheder vende tilbage til hans sidste dage. Hans tapperhed under sygdommen og hele person kom til at stå i et forklaret skær for hende (se s. 29f.). Ernst blev bisat i Horslunde kirke på Christianssæde, og mange år senere nævnte hun for Louise Stolberg, at hun ikke havde sat sine ben i kirken siden begravelsen.

Det er mere end forståeligt, hvis hun ikke magtede at skrive videre på manuskriptet under Ernsts sygdom og tiden umiddelbart efter hans død. Hun nævner (s. 29), at hendes mand gentagne gange opfordrede hende til at genoptage beretningen, og det tog hun så fat på et års tid efter Ernsts død. Her når hun frem til eftersommeren 1779, hvor hun slutter - ganske vist nederst på en side, men midt i en netop påbegyndt sætning.

Hvorfor slutter hun og denne gang for bestandigt? Hun giver vel selv, da hun atter begynder på sin skildring, en del af svaret. Tre børn blev født - Sophie 25. marts 1779 (se s. 30f.), Ludvig 7. juni 1780 og en pige, Charlotte, der blev født 6. februar 1782 og døde pludseligt på Bernstorff 15. juni samme år. Graviditeterne, fødslerne og den moderrolle, hun vedkendte sig og beskrev så indgående for de første børns vedkommende, har krævet kræfter og overskud. Hun blev gravid for syvende gang på samme tid, hun i efteråret 1782 tog fat på at beskrive sine børns historie.

Frederikke Charlotte Reventlows manuskript er her udgivet i den oversættelse, som en efterkommer, Greve Christian B. Reventlow, (1845-1922) lod foretage omkring århundredskiftet og som som befinder sig i dennes privatarkiv i Rigsarkivet. Christian B. Reventlow udgav den statelige publikation *En dansk Statsmands Hjem omkring Aar 1800 I-II*, 1902-03, på grundlag af Frederikke Charlotte Reventlows breve til Louise Stolberg. Der er tale om uddrag af et overordentligt omfattende brevstof, men udvalget er foretaget med sans for det historisk væsentlige, således som man måtte anskue det ved begyndelsen af dette århundrede. Udgiveren oversatte de tyske originaler til dansk, hvad der er gjort med stor indsigt og fornemmelse for miljøets særlige sprog-

tone. Han formåede at finde et let arkaiserende dansk, der opleves som dækkende for både hendes mere følsomme og hendes mands karakteristiske udtryksform. Med rette er denne brevudgaves tekster udnyttet i skildringer af Christian Ditlev Frederik Reventlows liv og virksomhed. De samme sproglige egenskaber gælder hans oversættelse af Frederikke Charlotte Reventlows manuskript om børnenes opvækst, og udgiveren har ikke fundet anledning til at foretage rettelser i hans oversættelse.

Noter

- s. 9 1. 28 Lensgreve Christian Ditlev Reventlow døde 29. marts 1775.
- s. 10 1. 16 Inoculation var en forløber for vaccination og bestod i indførelsen af pus eller skorpe fra kopperne på en patient, der led af sygdommen, på en rask person. Behandlingen var, som det også fremgår af skildringen ikke uden risiko og smerter, men ydede en vis beskyttelse mod koppeangreb.
- s. 10 1. 21 Det var en almindelig opfattelse, at tidspunktet for tandfrembruddet var meget kritisk, da børn netop i denne periode ofte rammes af de forskellige børnesygdomme.
- s. 12 1. 3 Verset har ikke kunnet identificeres.
- s. 12 1. 23 Convulsioner: kramper. Feberkramper er også i dag hyppige hos småbørn.
- s. 18 1. 17 Christian Ditlev Frederik Reventlow var i 1776 blevet 2. deputeret i Bjergværkskollegiet, hvis væsentligste opgave var overledelsen af den statslige minedrift i Kongsberg.
- s. 22 1. 4 Drengenes højde er ikke udfyldt.
- s. 24 1. 4 Det engelske citat har ikke kunnet identificeres.
- s. 24 1. 24ff. Lektor Anna Elisabeth Brade, Medicinsk-historisk Museum, har ud fra beskrivelsen vurderet sygdomsforløbet som nyrebækkenbetændelse kompliceret med mellemørebetændelse.
- s. 25 1. 23 Esias 42.3
- s. 26 1. 11ff. James Thomson: *The Seasons*. Spring. (1728) v. 1152ff.
- s. 30 1. 28ff. Samme v. 1150f. Citatet er ikke helt korrekt.

Efterord

Denne lille kildepublikation er fremgået af mit arbejde med en biografi af Christian Ditlev Frederik Reventlow. På arkivet på Brahetrolleborg opbevares Frederikke Charlotte Reventlows originalmanuskript, mens den oversættelse, der her er benyttet, befinder sig i Rigsarkivet i Chr. B. Reventlows privatarxiv. Jeg takker rigsarkivar Vagn Dybdahl for tilladelse til at benytte dette arkiv. Jeg er lektor Anna Elisabeth Brade og professor Eric Jacobsen megen tak skyldig for deres oplysninger til hhv. sygdomsbeskrivelserne og de engelske citater. Det tyske vers, der er gengivet s. 12 l. 3ff er det trods fælles dansk-tysk indsats ikke lykkedes at bestemme.

København november 1990

Claus Bjørn

Frederikke Charlotte von Beulwitz blev i 1774 gift med Christian Ditlev Frederik Reventlow, arving til grevskabet Christianssæde på Lolland. Det blev indledningen til et 48-årigt lykkeligt ægteskab, hvor der blev født ialt 12 børn. Tre af disse børn døde som små. Gennem hele livet var hun hans nærmeste fortrolige, og hendes breve er en vigtig kilde til forståelsen af hans politiske indsats og reformmiljøet i slutningen af 1700-tallet.

Knap tre år efter, at de var blevet gift og efter de to første børns fødsel, begyndte hun på sin mands opfordring at beskrive børnenes fødsel og tidlige opvækst. I 1777 og 1778 skrev hun på manuskriptet, men holdt så en længere pause. I efteråret 1782 tog hun atter på hans tilskyndelse fat på at fortælle om sønnerne Christian og Ernst, og hun beretter også om den første datter, Sophies, fødsel. Men hendes manuskript standser så midt i en sætning, hvor hun er nået til sommeren 1780.

Frederikke Charlotte Reventlows skildring af sine børns tidligste år er et enestående dokument fra en tid, hvor sygdom og død var stadig nærværende selv i samfundets højeste kredse, men hvor også interessen for opdragelsen og for barndommen tager form. Manuskriptet er oversat af en efterkommer af Frederikke Charlotte Reventlow, Greve Christian Benedict Reventlow, og udgivet med efterskrift og noter af lektor Claus Bjørn.

Landbohistorisk Støttekreds har ydet tilskud til trykningen.